

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

פרשת שמות: היזק רעש

אנשים רבים רוצים לגור בבית החלומות שלהם, בדירה שקטה ללא הפרעות מיותרות מהשכנים. לעיתים, אנשים אלו מתעוררים מהחלום שלהם כאשר אחד מדיירי הבניין המשותף או השכן בבית ממול פתח גן ילדים בביתו והמולת רעש הילדים מפריעה ליתר הדיירים, או שלפתע הוא מגלה שאחת הדירות הפכה לבית-כנסת שוקק חיים.

מה עושים? האם מדין תורה יכולים הדיירים למנוע את פעילות הגן ובית-הכנסת?

בפרשת השבוע פונה פרעה למיילדות העבריות בטענה 'מִדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתַּחֲיִינָן אֶת הַיִּלָּדִים'.¹ על כך הן ענו לו: 'כִּי לֹא כָנָשִׁים הַמִּצְרִית הָעֶבְרִית כִּי חַיּוֹת הֵנָּה, בְּטָרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמִּיֻּלְדוֹת וְיִלְדוּ'.² בהמשך מובא: 'וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמִּיֻּלְדוֹת אֶת הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים'.³

לדעת החתם סופר,⁴ פרעה הוא זה שעשה בתים למיילדות,⁵ היינו בתי-יולדות בתוך מצריים, זאת משום שהמיילדות טענו שמחמת ריבוי הלידות היו אנשים באים אליהן הביתה לקרוא להן לילד, ולשכנים שלהן הפריע הרעש של האנשים הנכנסים והיוצאים, ולכן האנשים הפסיקו להגיע והמיילדות היו צריכות לחשב מתי כל אישה צריכה ללדת וללכת אליה, דבר שהן לא מספיקות ולכן 'וַתַּחֲיִינָן אֶת הַיִּלָּדִים'. לכן פרעה עשה להן בתים, היינו בתי-יולדות בתוך העיר, כך לא יצטרכו המיילדות לטרוח ללכת לכל אישה ואישה.

מדברים אלו נראה שמותר לפתוח בית-חולים בתוך העיר, גם כאשר הדבר גורם לרעש לדיירים הסובבים את בית-החולים.

במשנה⁶ נערכה הבחנה בין סוגי רעש שונים - כאשר אדם פותח חנות בחצר המשותפת וכניסת האנשים לחנות גורמת לרעש לדיירים, הם יכולים למחות ולמנוע ממנו להפעיל את החנות. אבל אם אדם מרעיש בחצר המשותפת באמצעות פטיש או טחינת רחיים, לא ניתן למנוע זאת ממנו. מה ההבדל בין שני סוגי רעש אלו?

לדעת הרשב"א,⁷ רעש בחצר המשותפת אינו מהווה סיבה מוצדקת למחאת הדיירים בפני המרעיש. לדבריו, אין הכוונה ברעש של החנות לקול המולת האנשים, אלא לצפיפות הנגרמת בחצר מחמת ריבוי האנשים הבאים לקנות בחנות.

אבל לדעת הרמב"ם,⁸ רעש בחצר המשותפת מהווה היזק שיכולים הדיירים למחות ולמנוע מהמרעיש להפסיק את הפעילות. לדבריו צריך להבחין בין שני סוגי רעש - רעש הנגרם מפעילות החנות אליה נכנסים אנשים הוא רעש משתנה מיום ליום, לעומת רעש קול הפטיש והריחיים שהוא די-קבוע.⁹

בהמשך המשנה מובא, שאדם המלמד תינוקות יכול לפתוח בחצר המשותפת בית-ספר. למרות שיש רעש לדיירים מהמולת התלמידים וקול לימודם, אין הדיירים יכולים למחות ולעכב את פעילות בית-הספר.

בגמרא¹⁰ מבואר שדין זה מבוסס על תקנתו של יהושע בן גמלא, עליו נאמר: 'זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל', משום שעד ימיו כל אחד היה מלמד את בנו באופן פרטי או דואג ללימודי

¹ שמות (א, יח).

² שמות (א, כא).

³ שמות (א, יט).

⁴ חתם סופר (בבא בתרא כא ע"א ד"ה אלא אמר).

⁵ כ"כ: רבי חיים פלטיאל (שמות א, כא); רשב"ם (שם); חזקוני (שם), בפירוש השני. הרב אליעזר אשכנזי (מעשי ה', שמות פרק ד ד"ה לכן ודאי, ה ע"ב) ביאר שפרעה עשה בית יולדות גם לנשים העבריות וגם למצריים; אליהו שץ (פירוש אליהו, שמות עמ' 29): "עם גידול האוכלוסייה העברית נבנו בתי חולים (בתים) עבור המיילדות כדי לאפשר להן לטפל במספר ההולך וגדל של לידות".

⁶ בבא בתרא (פ"ב מ"ג).

⁷ רשב"א (בבא בתרא כ ע"ב ד"ה מתני' חנות). כ"כ נימוקי יוסף (בבא בתרא י ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה מקול).

⁸ רמב"ם (הל' שכנים פ"ו ה"ב). כן פסק בשולחן ערוך (ח"מ סימן קנו סעיף ב).

⁹ נתיבות המשפט (סימן קנו ביאורים ס"ק א); שו"ת חתם סופר (ח"מ סימן צב ד"ה והנה הרלב"ח). להבחנה שונה, ראה: קהלות יעקב (בבא בתרא סימן יד ד"ה ולפי' יתבאר). באבן האזל (הל' שכנים פ"א ה"ה ד"ה ועכשיו) צירף את שתי ההבחנות.

¹⁰ בבא בתרא (כא ע"א).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

בנו מכיסו, והוא תיקן "שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר", היינו הקמת מוסדות חינוכיים-ציבוריים.

לאור זאת, יש שהסבירו שמטרתה של תקנת יהושע בן גמלא לסייע למלמדים למצוא פרנסה, ולא הטריחו אותם ללמד דווקא בבית-הספר המרכזי בעיר אלא כל מלמד יכול להקים מוסד פרטי בחצר המשותפת.¹¹ לדבריהם, זו הסיבה שניתן לפתוח בית-ספר בבית או בחצר המשותפת והדיירים לא יכולים לעכב מחמת הרעש או הצפיפות, כדי לבסס את התקנה שמטרתה טובת המלמדים.

אמנם, תקנת יהושע בן גמלא נתקנה עבור לימוד ילדים בגילאי שש ושבע שנים, אך הריטב"א¹² הרחיב דין זה לא רק למלמדי ילדים קטנים אלא כל לימוד תורה אף של מבוגרים, ניתן לקיימו בחצר המשותפת או בבית ואין הדיירים יכולים למנוע את הפעילות.

להסבר זה, רעש או צפיפות הנגרמים ממקום בו לומדים תורה אינו מהווה סיבה מוצדקת לסגירת המקום מצד הדיירים, אבל כל לימוד אחר שאינו תורני או עיסוק מצווה שאינו לימוד תורה, לא ניתן לפתוח בחצר, כדברי הרמב"ם שההסבר לדין המשנה הוא:

כדי שתרבה התורה בישראל. ולפיכך אין הדין הזה אלא במלמד תינוקות תורה. אבל אם היה מלמד חשבון או הנדסה יכול למחות בו ולומר לו איני יכול לישן לא מקול הנכנסין ולא מקול היוצאין.¹³ לעומת שיטה זו המגבילה את אפשרות פתיחת מוסד לימודי רק עבור לימוד תורה, כתב הטור¹⁴ שלא-דווקא לימוד תורה אלא כל ענייני מצווה, כמו חלוקת צדקה או תפילה, ניתן להפעיל בחצר משותפת.

הט"ז¹⁵ הבין בדבריו שדווקא מצוות כאלו שאופן קיומן נעשה ע"י צירוף אנשים יחדיו, כמו תפילה שצריכה מניין אנשים, אז ניתן לקיים את התפילה בבית ואין הדיירים יכולים למנוע זאת. אבל ענייני מצווה שאופן קיומן אינו דורש צירוף אנשים, כמו רופא או מוהל, אין אפשרות לפתוח קליניקה פרטית המפריעה לשכנים ברעש וצפיפות מקום, אלא ילך הרופא או המוהל לבתי האנשים שם יקיים את המצווה.

אולם, החתם סופר¹⁶ למד אחרת בדעת הטור והבחין בין מצווה פרטית למצווה ציבורית. לדבריו, תקנת יהושע בן גמלא הינה תקנה ציבורית להקים מוסדות חינוך ציבוריים, והיא מהווה סימן לכל מצווה ציבורית המוטלת על הציבור להיות שותף באחזקתה וקיומה, כגון בית-כנסת לתפילת הציבור, בית-חולים לרפואה ציבורית, ברית מילה המוטלת על הציבור במקרה ואין אבא שידאג לכך. לפיכך, טוען החתם סופר שיש להרחיב את הפעילויות שניתן לקיים בבית או בחצר המשותפת, לפעילויות כאלו שנושאות אופי של מצווה ציבורית, ואין הדיירים יכולים למנוע את קיום הפעילות הציבורית בה גם הם מחויבים מכוח הציבור.¹⁶

כאמור, דברים אלו הביאו את החתם סופר להסביר שפרעה עשה למיילדות בתים, היינו בתי יולדות בתוך העיר, כך שהיולדות יוכלו לבוא ללדת בבית היולדות, ואף שהדבר גורם רעש וצפיפות לדיירי הסביבה, הדבר מותר משום שמדובר על חובה ציבורית.

¹¹ נימוקי יוסף (בבא בתרא י ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה לתינוקות).

¹² שו"ת הריטב"א (סימן כז). הובאו דבריו בבית יוסף (חושן משפט סימן קנו ד"ה ומ"ש רבינו).

¹³ רמב"ם (פיהמ"ש בבא בתרא פ"ב מ"ג). ראה גם: רמב"ם (הל' שכנים פ"ו ה"ב); פני משה (בבא בתרא פ"ב ה"ג ד"ה ולא מקול); בית יוסף (ח"מ סימן קנו); שולחן ערוך (ח"מ סימן קנו סעיף א); כנסת הגדולה (מהדורה בתרא הגהות בית יוסף ח"מ סימן קנו אות א).

¹⁴ טור (ח"מ סימן קנו).

¹⁵ ט"ז (ח"מ סימן קנו סעיף א).

¹⁶ להסבר המחלוקת, ראה: שו"ת להורות נתן (ח"ג סימן ק אות ד), האם תקנת יהושע בן גמלא היא סימן לכל מצווה ציבורית או רק ללימוד תורה.

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

לאור דברים אלו נראה שמבחינה הלכתית מותר לפתוח בית-כנסת בדירה המצויה בבניין מגורים משותף, ואין הדיירים יכולים למנוע פעילות זו מטעם היזק רעש או צפיפות מקום,¹⁷ משום שבניית בית-כנסת היא חובת הציבור.¹⁸ אך יש להעיר, חובת הציבור לבנות בית-כנסת לתפילה היא במקרה ואין כל בית-כנסת בעיר, או שיש כבר בית-כנסת בעיר אך הנוסח שם אינו תואם את המתפללים,¹⁹ או שבית-הכנסת נמצא במקום רחוק ויש צורך לבנות עוד בית-כנסת עבור החולים והזקנים.²⁰ אבל אם כבר קיים בית-כנסת בעיר העונה לצורכי המתפללים, אין חובה ציבורית לבנות עוד בית-כנסת, ואם אדם בונה בית-כנסת בביתו ניתן למנוע בעדו.

כמו כן הפעלת גן ילדים או פעוטון²¹ בדירה המצויה בבניין מגורים אפשרית משום שחובת לימוד הילדים²² מוטלת על הציבור, שעליהם לשלם את שכר המלמדים מקופת הציבור בה שותפים על הציבור גם אלו שאין להם ילדים בגיל חינוך.²³

כמובן, שההתייחסות שלנו היא רק לגבי רעש והצפיפות הנגרמת לדיירים ממצוות ציבוריות אלו, אך ישנם שיקולים נוספים שיכולים לשנות את הדין, וכל מקרה יש לדון בו באופן פרטי.²⁴ בדברים אלו למדנו על היזק רעש וחובת הציבור והשותפות שלו במצוות ציבוריות בהן התושבים לא יכולים למנוע את קיומן של פעילויות כאלו בהן הם חייבים גם כן. אך לעיתים יש רעש הנגרם מעצם ניהול הבית, כמו רעש הילדים המשחקים או בוכים בלילה, עבודות תחזוקת הבית וכדומה.

בגמרא²⁵ מסופר שלרב יוסף היו דקלים עם פירות שנטו לרשות אחרת בה היו אנשים מקיזים דם. מחמת הדם שנשפך, היו באים עורבים לשתות את הדם והרעש שלהם הפריע לרב יוסף שמחה באנשים הללו שיקיזו את דמם במקום אחר. לדברי הגמרא, טענתו של רב יוסף להיזק הרעש מוצדקת ועל האנשים להקיז את דמם במקום אחר, משום שעברו היה הרעש מזיק ביותר. דין זה נפסק להלכה בשולחן ערוך: "אם היה קפדן"²⁶ או חולה שצפצוף הזה מזיקו... חייב לבטל אותה המלאכה או ירחיק עד שלא יבוא לו נזק מחמתו".²⁷

לאור דין פסק הדין²⁸ במקרה ואדם עשה בביתו מלאכת אריגה שגרמה רעש לאישה השכנה שסבלה מכאבי ראש בעקבות הרעש, שיכולה האישה למנוע את הרעש מהשכן, כפי שעשה כן רב יוסף.²⁹ יש לשים לב שהמכנה המשותף בין שני המקרים הללו, של רב יוסף והאישה, הוא היזק רעש הנגרם ממלאכה של השכנים ולא מרעש שהוא חלק מדיורי הבית. לאור זאת טוען החזון איש שאם הרעש נגרם ממלאכה או עסק אותו מפעיל האדם בביתו, יכול השכן למנוע ממנו בטענה שהרעש מפריע לו ביותר, אך אם הרעש נגרם כחלק מהדיורים

¹⁷ טור (ח"מ סימן קנו).

¹⁸ ראה: רמב"ם (הל' תפילה פ"א ה"א; הל' שכנים פ"ו ה"א).

¹⁹ שו"ת רדב"ז (ח"ג סימן תעב); שו"ת בית שלמה (או"ח סימן כו).

²⁰ שו"ת הריב"ש (סימן רג; סימן שלא); רמ"א, (ח"מ סימן קסב סעיף ז); שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן מו).

²¹ אמנם התקנה הציבורית של יהושע בן גמלא הייתה רק עבור לימוד ילדים מגיל שש ושבע שנים, כפי המבואר בבבא בתרא (כא ע"א), אך כתבו הפוסקים להרחיב את התקנה כבר מגיל שלוש שנים, כדברי הרמ"א (יו"ד סימן רמה סעיף ח). ראה: מענה אברהם (ח"מ סימן מה ד"ה ובענין קטני).

²² מענה אברהם (ח"מ סימן מה); הרב משה שטרנבוך (אמונה ותורה, הל' תלמוד תורה פ"א ה"ו).

²³ לגבי לימוד בנות, ראה: שו"ת שלמת חיים (זוננפלד, מהדורה חדשה סימן לד); משך חכמה (בראשית יח, יט).

²⁴ יד רמ"ה (בבא בתרא כא ע"א אות נח); שולחן ערוך הרב (יו"ד הל' תלמוד תורה פ"א סעיף ג).

²⁵ יש שטענו לאסור הקמת בית-כנסת בבית מגורים משיקולים נוספים, כגון ירידת ערך הדירה, ראה: שו"ת להורות נתן (ח"ג סימן קד); משכן שלום (סגל, סימן יז סעי' יז הערה עה); פסקי דין ירושלים (ח"ד עמוד קטו). אולם, יש שלא התחשבו בסברה זו, ראה: חשוקי חמד (בבא בתרא כא ע"ב) בשם הגרי"ש אלישיב. בשו"ת להורות נתן (ח"ג סימן קו) ציין לאיסור ולסכנה לגור מעל בית כנסת, שמחמת כן יוכלו בעלי הדירות העליונות לעכב.

²⁶ בבא בתרא (כב ע"ב-כג ע"א).

²⁷ להגדרת 'קפדן' שהרעש מזיק לו, ראה: ערוך השולחן (ח"מ סימן קנה סעיף ג); שו"ת זקן אהרן (וואלקין, ח"ב ח"מ סימן קלט ד"ה ואמנם), שצריך על כך הוכחה מבית-דין שאכן הרעש מזיק לו ביותר. אולם, באור ישראל (מונסי, כד תמוז תשס"א עמוד מ אות ה; עמוד נא הערה 5) מובא שכיום אין צריך הוכחה משום שהכל חולים אצל שינה.

²⁸ שולחן ערוך (ח"מ סימן קנה סעיף לט).

²⁹ שו"ת הריב"ש (סימן קצו).

³⁰ רמ"א (ח"מ סימן קנו סעיף ב).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

הבסיסיים של הבית, כגון בכי של תינוק בלילה, המולת ילדים משחקים, אין השכן יכול למנוע ממנו בטענת היזק הרעש:

אם עושה דברים שרוב בני אדם עושים ולפעמים תשמישן ודיבורן משמיע קול שמפריע את החולה, אינו יכול למחות אף אם החולה קדם. ורשאי אדם לבנות בית אצל חבירו ולהכניס את העוללים והיונקים שצועקים בלילה ואין החולה יכול לעכב עליו, דהרי אינו חייב לצאת מדירתו.³⁰

³⁰ חזו"א (בבא בתרא סימן יג ס"ק יא). לדוגמאות נוספות, ראה: מנחת צבי (שפיץ, ח"א סימן י).